

Envers la planificació del corpus

Mila Segarra

La transcendència del I Congrés

De la importància que el I Congrés va tenir per a la consolidació interior i la projecció internacional de la llengua catalana a començament del segle XX ningú no en dubta. Mai, abans de 1906, no s'havia convocat un acte sobre la llengua de la dimensió i de l'impuls d'aquest Congrés. Van haver-hi tres mil congressistes, es van discutir disset temes diferents i es van llegir seixanta-una comunicacions. Entre els participants hi va haver gent d'arreu del domini lingüístic català (alguns professionals, però sobretot molts lletraferits i patriotes), a més de personalitats europees i d'alguns romanistes de vàlua com Frederic Mistral, Marcelino Menéndez y Pelayo, Ramón Menéndez Pidal, Alfred Morel-Fatio, Bernhard Schädel i d'altres. Durant quatre dies, sense interrupció, es va tocar i debatre tota mena de qüestions lingüístiques relatives tant a l'estructura com a l'ús de la llengua catalana.

Aquest desplegament de forces sense parangó ha sobredimensionat sens dubte la transcendència del I Congrés i ha fet exclamar a una persona tan ponderada com Francesc de Borja Moll que «tot el que s'ha fet després en l'estudi, fixació, depuració i conreu de la nostra llengua prové de l'embranchida presa per la gent de 1906 en aquella assemblea científico-patriota». Una afirmació com aquesta no sols resulta una exageració en vista dels resultats reals del I Congrés, sinó una involuntària banalització de la feina feta pels

homes de la Renaixença. S'ha dit reiteradament que aquest Congrés va ser la culminació de la Renaixença, quan en realitat va ser una baula més —important, això sí— en una cadena de fets que es van iniciar als anys trenta del segle XIX i es van perllongar fins a l'aparició del *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra (1932). S'han fet altres afirmacions tan exagerades i gratuïtes com aquestes, que sols un estudi aprofundit i sense prejudicis dels esdeveniments de 1906 podrà posar a lloc. Avui, en ocasió de la commemoració del centenari d'aquella magna assemblea, vull contribuir a dilucidar la validesa d'alguns d'aquests llocs comuns. Es veurà si el I Congrés va ser el congrés de la normativització, en contrast amb el II Congrés (1986), el de la normalització. I, per tant, si realment va donar un impuls decisiu als estudis lingüístics i a la fixació de la llengua. Es comprovarà fins a quin punt va contribuir a forjar i impulsar l'Institut d'Estudis Catalans (1907) i, en concret, l'Institut de la Llengua Catalana o Secció Filològica (1911). I, finalment, com va servir per a promocionar les figures d'Antoni M. Alcover i de Pompeu Fabra.

Estat de la llengua catalana entre 1859 i 1906

Abans d'entrar en matèria i veure si el I Congrés va contribuir a l'establiment del corpus gramatical del català, crec convenient fer un repàs als guanys obtinguts per la llengua catalana des de la restauració dels Jocs Florals de Barcelona (1859) fins al 1906. Com va assenyalar Manuel Milà i Fontanals en el seu últim discurs com a president dels Jocs Florals (1883), la determinació inicial de crear un recer literari per a la llengua catalana un cop a l'any havia tingut unes conseqüències inesperades per a aquells que, com ell, havien pres la decisió de restaurar els Jocs Florals. La institucionalització del fet literari (premis, publicacions i propaganda) havia contribuït a la creació d'una literatura completa en llengua catalana (poesia, teatre, novel·la i assaig) i a la consolidació d'un públic consumidor de productes en català. Els guanys per a la llengua, però, no s'havien limitat al camp literari. I, com temia Milà i Fontanals, veient la reivindicació de l'escola en neerlandès a Flandes —reclamació folla segons ell—, s'havia arribat, després dels primers congressos catalanistes i de l'assemblea de la Unió Catalanista a Manresa (1892), a un consens pel que feia a la petició d'oficialitat del català i al disseny d'un primer projecte d'actuació política a favor de la llengua (Llorens, 1992: 174-180; Segarra, 1993: 6-9). Anar recuperant de mica en mica àmbits d'ús per a la llengua —objectiu de l'assemblea de la Unió Catalanista a Reus (1893)— podria semblar utòpic en un moment en què no es tenia la sobirania política ni cap grau d'autonomia regional. I més si tenim en compte que per a accedir a la normalització d'una llengua, cal haver pres prèviament unes decisions sobre l'estructura de la llengua que facilitin aquesta normalització. Així ho intuïen alguns dels homes de Manresa quan van reclamar la restauració de la ineficaç Acadèmia de la Llengua Catalana, que s'havia instaurat arran de la celebració del Primer

Congrés Catalanista (1881). Per a ells, sense una autoritat normativa no hi hauria una llengua unificada que pogués convertir-se en llengua oficial. La petició no es va poder concretar, probablement per les mateixes raons que havien desactivat la iniciativa del Primer Congrés Catalanista i altres iniciatives anteriors (les desavinences i rancúnies en el si del catalanisme). L'absència d'una autoritat normativa durant el segle XIX, però, no va impedir que s'arribés a un cert grau d'unificació lingüística a començament del segle XX, com demostra la pulcritud i la unitat gràfica de l'edició de les actes del I Congrés. No debades s'havia consolidat tota una literatura en llengua catalana que havia reclamat una actuació en el camp ortogràfic i gramatical. Vegem-ho de manera sucinta.

Fixació i regularització gramatical

L'ortografia no era la qüestió que més preocupava els catalans del 1906, per bé que la desitjada unificació no s'havia produït totalment ni hi havia encara una autoritat reconeguda per tothom. Les diferents iniciatives institucionals que s'havien donat durant la segona meitat del segle (Jocs Florals, 1863; Reial Acadèmia de Bones Lletres, 1884) així com les privades (Antoni de Bofarull, Marià Aguiló, *L'Avenç...*), si bé no havien fracassat totalment, tampoc no havien aconseguit l'èxit que havien esperat els seus impulsors. No obstant això, semblava que el temps de les polèmiques ortogràfiques havia quedat enrere, si bé els temes objecte de debat en les dues conteses més importants del nou-cents havien quedat sense resoldre. En la primera, entre 1860 i 1870, s'havia oposat un sistema de renovació ortogràfica i recuperació de grafies tradicionals, amb l'objectiu d'aconseguir l'autonomia lingüística (Marià Aguiló), al continuïsmes de l'ortografia de la Renaixença (Antoni de Bofarull); en la segona, en l'última dècada del nou-cents, s'havia fet bandera de la modernització ortogràfica i de l'operativitat del codi lingüístic (*L'Avenç*) enfront de l'immobilisme de l'ortografia acadèmica (RABL), amb un objectiu semblant al de la contesa precedent: obtenir l'autonomia lingüística. Per tant, l'objectiu primordial dels dos debats ortogràfics més importants del segle XIX no va ser, com s'ha cregut, l'obtenció de la tan esperada fixació ortogràfica al preu que fos, sinó l'assoliment del sistema ortogràfic més adequat al català i el més distintiu. Per això, tant Aguiló com Fabra van ser acusats pels seus opositors d'haver vingut a embullar l'ortografia catalana. El primer, amb el restabliment de la *ç* i de la desinença *-es* del plural femení i l'adopció d'un sistema accentual distintiu fonològicament (*carbó*, *això*); el segon, amb el complex aparell de guionets, apòstrofs i punts volats, la substitució de la preposició *ab* per *am-amb*, l'adopció de la *i* per a la conjunció i els diftongs (*noi-noia*) i la supressió de les *h* (*ome*, *raó*, *diuen*).

Les crítiques a Fabra i al sistema ortogràfic de *L'Avenç* em porten a plantejar la qüestió de la percepció del problema ortogràfic. Hi havia, realment, una situació d'anarquia ortogràfica al tombant de segle, com la que després denunciarien els noucentistes? I si hi era, tothom n'era

conscient? Sembla que eren majoria aquells que, com Manuel Milà i Fontanals (1874: 3-8), pensaven que només calia posar-se d'acord sobre unes poques grafies: representació de la palatal africada sorda a final de mot (*ig, tx, tg*); representació de la palatal fricativa sorda entre vocals i a final de mot (*ix, x*) —i dels sons complexos *ks* i *gz* (*x, cs-cz*)—; finals en *-as/-es*, i un accent amb valor suprasegmental o dos amb valor fonològic. També n'hi havia, però, uns quants que, com Fabra i *L'Avenç*, creien que era necessari un replantejament radical de l'ortografia catalana, d'acord amb dos principis: modernització i simplificació (eliminació de totes les hacs, reducció de l'ús de l'accent i simplificació de l'ortografia dels clítics); nacionalització gràfica (entesa no sols com a creació d'una ortografia autònoma en relació amb el castellà, sinó com una ortografia vàlida per a totes les terres de llengua catalana). No obstant això, la imatge que oferien les publicacions el 1906 no era pas d'anarquia ortogràfica. Hi havia un estil lliure empresa de la codificació (cada editor tenia els seus criteris ortogràfics) que no comportava necessàriament la descurança dels escrits, com demostra l'acurada edició de les actes del I Congrés. Si bé aquest estil lliure no suposava un problema greu als escriptors, sí que ho era per a l'incipient magisteri català, que necessitava un sistema únic i una fixació de les paraules d'acord amb aquest, per tal d'ensenyar a escriure i llegir en català als infants, i per a aquells que havien de fer tractats escolars d'ortografia. No sorprèn, per tant, que fins al *Tractat d'ortografia* de Fabra (1904) ningú no hagués pres la decisió de fer un manual destinat a l'aprenentatge de l'ortografia. Amb un cop d'ull a l'obra de Fabra n'hi ha prou per adonar-se de les dificultats d'una tasca similar, si no es volia caure en el reduccionisme (prescindint de la variació en l'ortografia catalana) i oferir, en canvi, l'estat de la qüestió, evitant que la complexitat de l'oferta convertís en inútil el manual.

L'any 1906 tampoc no s'havia arribat a la fixació de les formes i de les construccions. Entre els motius principals hi havia, segons Rico i Solà (1995: 22-23), l'absència de tradició gramatical i la falta de competència dels gramàtics. A l'hora de fer gramàtiques catalanes, els gramàtics del XIX prenen com a guia aquelles que els eren familiars (la gramàtica llatina i l'espanyola). D'altra banda, tampoc no tenien gaire clar què era codificar ni quina llengua codificar (Rico i Solà, 1995). I aquí arribem a un punt important per a entendre per què no s'havia aconseguit encara la fixació gramatical, per què no hi havia un tractat gramatical de referència a començament del segle XX: l'existència de diversitat d'opinions i de criteris enfrontats sobre el model de llengua, com a conseqüència de la subsidiarietat de la llengua catalana (llengua medieval *versus* llengua moderna; llengua parlada *versus* llengua escrita). En això Catalunya no era gaire diferent d'altres nacions oprimides d'Europa, on es van donar durant el vuit-cents polèmiques similars sobre la llengua (Baggioni, 1997).

A partir dels anys 80, però, la preocupació inicial per l'ortografia va deixar pas a la preocupació per l'estructura de la llengua i, en concret, per la sintaxi. A mesura que s'anaven consolidant els gèneres narratiu i assagístic, es va fer notar la urgència de reformar la sintaxi i de descastellanitzar-la. Entre les veus que van assenyalar que ja era l'hora de la sintaxi hi havia

les d'Antoni Aulèstia i Jaume Collell. Sens dubte, els comentaris sarcàstics del novel·lista castellà Benito Pérez Galdós a propòsit de la prosa de Narcís Oller, i de la sintaxi no diferenciada del novel·lista, van fer que els escriptors catalans esdevinguessin conscients del problema. El gramàtic mallorquí Tomàs Forteza és qui més va alçar la veu a favor de la restitució de la sintaxi catalana genuïna:

Si pudiéramos despojárnos todos de las palabras, de las frases i de la sintaxis castellana, que denigran nuestra habla vulgar... casi tendríamos la unidad del lenguaje hablado (Forteza, 1886).

No són gaires les qüestions sintàctiques estudiades abans de 1906: les quatre regles establertes per Forteza en la seva *Gramàtica de la llengua catalana* de 1881 (editada el 1915), seguides i defensades per Antoni M. Alcover (l'ús dels verbs auxiliars *ser* i *haver*; la falta de preposició *a* en l'acusatiu; la concordança del participi amb el complement directe, i la poca rendibilitat de la veu passiva) i alguns estudis sobre els pronoms *llur*, *hi* i *li* o l'ús de l'article, obra d'Ignasi Ferrer, Salvador Genís i Tomàs Forteza (Rico i Solà, 1995: 42).

En aquest panorama desolador de penúria gramatical i d'absència de tradició, de subjugació a la llengua dominant i de manca de criteri codificador, les primeres gramàtiques de Pompeu Fabra representen una revolució: hi predomina la descripció per damunt de la teoria; el marc referencial és propi i no aliè (llatí i espanyol); s'estableix clarament la llengua base de la codificació —el barceloní o català central—; hi ha una clara aposta per la llengua parlada (*Ensayo de catalan moderno*, 1891), i hi destaca la tendència a trobar una llengua per a la majoria amb l'adopció d'un codi gramatical polimòrfic (*Contribució a la gramàtica catalana*, 1898). Una cosa que sorprèn d'aquestes obres és la poca o nul·la dedicació a la sintaxi.

El lèxic va ser amb l'ortografia una de les grans preocupacions del segle XIX. El nombre de diccionaris i vocabularis sobrepasa el de gramàtiques i tractats d'ortografia, però la majoria de tractats lexicogràfics del XIX, sobretot els de la primera meitat, tenia com a objectiu primordial afavorir i difondre l'ús del castellà, i eren excoients territorialment (Rico i Solà, 1995: 127). Malgrat els avenços (en tècnica lexicogràfica i coneixement de la llengua) que es van donar a partir de la segona meitat del vuit-cents, va començar el segle XX sense que hi hagués un diccionari on s'inventariés tota la riquesa lèxica del català, i sense un diccionari normatiu de consens. *L'Inventari* de Marià Aguiló, que responia a la pretensió de lèxic total (recuperació de lèxic antic i dialectal) restava inacabat, per bé que el projecte empès per Antoni M. Alcover amb la *Lletra de convit* (1901) semblava voler-hi prendre el relleu.

Com en el cas de l'ortografia i la gramàtica, la desorientació sobre com s'havia d'actuar en el camp del lèxic, així com la diversitat de criteris i opinions, va donar lloc a polèmiques virulentes, no sols entre el sector culte de la Renaixença i el popular, sinó també a l'interior d'aquell. Hi destaca la que va protagonitzar Antoni de Bofarull en contra de Marià Aguiló i dels escriptors mallorquins, a propòsit de les correccions fetes a les composicions premiades

als Jocs Florals l'any 1867. Bofarull, al diari *El Principado*, va denunciar l'abús d'arcaïsmes i localismes per part dels poetes mallorquins en substitució de pretesos castellanismes (Segarra, 1985: 192-195). La descastellanització del lèxic, tant del literari com del present en la llengua parlada, és un desig que s'aguditzava i s'estenia a altres sectors a mesura que avançava el segle XIX. A finals de segle trobem els primers tractats de barbarismes: d'A. Careta («Purgaduras del idioma», *Lo Gay Saber*, 1878, p. 199-202; *Diccionari de barbrismes introduhits en la llengua catalana*, 1901) a E. Vallès («Diccionari de barbarismes e idiotismes», *Resum de gramàtica catalana*, 1904).

La qüestió de l'autoritat lingüística

Totes les iniciatives institucionals que hi va haver durant el segle XIX per fixar la llengua catalana van fracassar, des dels primers intents d'unificació ortogràfica dels Jocs Florals de Barcelona (consistoris de 1861, 1862 i 1863) fins al *Proyecto de ortografia catalana* (1879) i conseguint *Ortografia de la llengua catalana* de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1884). Es va interpretar, erròniament, que la causa del fracàs es devia al fet que aquestes corporacions no tenien prou autoritat per imposar el seu criteri, quan el problema no era d'institucions, sinó de persones i de la inoportunitat del moment.

Es va creure que el moment oportú havia arribat als anys 80, quan l'incipient moviment catalanista, recollint les peticions que li havien arribat d'arreu, fins i tot dels centres catalans d'Amèrica, va tractar de donar un cop de timó per establir l'autoritat en matèria de llengua (Segarra, 1985: 167-172). Però l'Acadèmia de la Llengua Catalana, creada a recer del Primer Congrés Catalanista (1881), va fracassar per les mateixes raons que havien fet fracassar les altres iniciatives anteriors, per la inoperància dels seus membres i per discrepàncies internes. L'any 1884 sembla que va deixar de funcionar i un intent de represa posterior (Assemblea de Manresa, 1892) va quedar també en paper mullat (Segarra, 1993: 8).

Les diferents concepcions sobre la llengua literària

La qüestió del model de llengua literària va ser una qüestió cabdal durant el segle XIX i motiu de debats aferrissats. Hi va haver concepcions diverses sobre la llengua literària, totes vives encara a començament del segle XX amb diferent grau d'arrelament i incidència (Segarra, 2001). Eren les següents:

a) El català acadèmic de tradició moderna (defensat per Antoni de Bofarull i predominant en els anys centrals de la Renaixença). Es prenien com a model de referència el català dels

segles XVI i XVII. Se seguia, a grans trets, la *Gramàtica y apologia de la llengua cathalana*, de Josep Pau Ballot. Era un model continuïsta i localista, malgrat que la majoria dels seus seguidors creia en la unitat de la llengua i la defensava.

b) El català acadèmic de tradició antiga (defensat per Marià Aguiló i els escriptors balears; també per Jacint Verdaguer i uns quants escriptors catalans). Es prenia com a model de referència la llengua dels clàssics del XIII-XV i les parles rurals. L'objectiu era la recerca d'un codi lingüístic unitari que servís per a totes les terres de llengua catalana i la connexió amb la bona tradició (la medieval).

c) El català que ara es parla (defensat per Frederic Soler i altres autors teatrals). L'objectiu era oportunista: una llengua amb variació funcional, adequada per a educar un públic no alfabetitzat en la pròpia llengua i que servís com a vehicle del llenguatge teatral:

Tocant al llenguatge, es tan literari com pot esser en lo teatro; pera serho verament, fóra precís usar de paraulas no sempre ben conegudas del públich en general, y assò, senyor, podria perjudicar la naturalitat escènica. Lo teatro es, a mon veurer una il·lusió de la realitat: de consegüent, com més aprop estigue de aquesta, més bon efecte deu produhir aquella (Soler, 1866: 2).

Aquest model lingüístic no podia ser unitari. La majoria dels partidaris del català «que ara es parla» creia que la unitat de la llengua catalana era cosa del passat i que ara hi havia tres llengües, o si més no tres varietats força diferenciades: català, valencià i mallorquí. Per aquesta raó, proposaven, com Josep Roca i Roca, crític literari de *La Renaxensa*, tres literatures:

Si'l temps y'ls aconteixements han partit en tres branques la antiga llengua catalana: si además de la que avuy se parla en las nostras contradas, existeixen ab molt notables diferencias, ab una pronúncia diversa, ab un diccionari distint, diccionari no sols de mots, sino de modismes y frases, los dialectes mallorquí y valencià ¿com se compren l'unificació? Res mes que d'una manera: creant un llenguatge convencional, barreja informe del dialectes, incomprendible pels pobles de las tres encontradas y assequible tan sols á l'ilustrada inteligencia de sos mateixos conreadors. Y ¿no fora llavors nostra literatura una literatura erudita, exótica y sens poder pretendre may la popularitat per nervi y vida y per atmósfera de desenrotllament? En nostre concepte es preferible que s'escriga en mallorquí y en valencià pur á que's corrompe'l catalá, 'l mallorquí y'l valencià, tots á la vegada, com ho es també tenir tres literaturas ab condicions de vida, á tenirne no mes qu'una de postissa (Roca i Roca, 1874: 177-178).

d) Hi havia també una via intermèdia entre el català acadèmic i el català que ara es parla. La proposta la va fer Manuel Milà i Fontanals, des de les pàgines de *La Renaxensa*, amb un article titulat «Quatre mots sobre ortografia catalana» (1874): dues llengües literàries; una de culta i unitària, basada en la llengua dels clàssics, i una altra de popular i variable, «es á dir molts dialectes ahont sense portar les coses massa enllá, se representás lo modo de parlar de cada encontrada, com ja s'está prop de ferho en certs escrits cómichs y's podria fer en obres series de un temperament molt especial á un determinat territori».

Antoni Rubió i Lluch va tornar a formular aquesta proposta en una conferència al Centre Excursionista de Catalunya, titulada «Caràcter general de la literatura catalana» (Rubió i Lluch, 1891: 236-237), per donar cabuda dins la llengua literària al model de llengua de *L'Avenç*.

La qüestió del nom i de la unitat de la llengua

Al segle XIX el català, especialment a partir dels anys 50, va ser reconegut com una llengua sobirana, amb nom propi, pels intel·lectuals catalans i balears. I en menor mesura pels valencians. Les velles vel·leitats panoccitanistes es van anar superant, a mesura que es consolidava una literatura en llengua pròpia, més extensa i important que la provençal, si bé no pas totalment. La pàtria i la llengua llemosines d'Aribau van quedar en l'oblit. En el reconeixement del català com una llengua independent de l'occità van tenir un paper destacat Antoni de Bofarull («La llengua catalana», 1854) i Manuel Milà i Fontanals (*De los trovadores en España*, 1861). Segons Francesc Bernat (2006), que ha estudiat el procés de superació del llemosinisme d'aquest últim, va ser Francesc R. Cambouliu (*Essai sur l'histoire de la littérature catalane*, 1857) qui va propiciar el canvi de mentalitat en Milà.

No obstant això, la romanística pels volts de 1906 (W. Meyer-Lübke, *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, 1901) no incloïa encara en la seva nòmina de llengües el català, malgrat que la raó esgrimida per no fer-ho en temps de Friedrich Diez (1836) —manca de desenvolupament literari— aleshores no tenia ja solidesa. La raó era, sens dubte, política. El reconeixement d'una entitat lingüística pròpia i no subordinada a cap altra realitat romànica podria portar, en un context com el del segle XIX, amb multitud de reivindicacions nacionals, a posicions extremes de petició de sobirania territorial. Si la raó per no reconèixer la independència lingüística del català era política, era lògic que la reivindicació del nom de la llengua i de la unitat d'aquesta transcendís els àmbits acadèmics i culturals. El catalanisme va fer bandera d'aquesta qüestió des de la celebració del I Congrés Catalanista (1881), en consonància amb el pensament dels homes de la Renaixença. En el camp del nacionalisme cultural les coses havien anat més enllà —i no es demanava únicament l'oficialitat de la llengua catalana per a un territori autònom (Catalunya) dins d'Espanya (Assemblea de Manresa de 1892)— sinó la creació d'una pàtria més àmplia en el futur que es correspondria amb els límits actuals de la llengua catalana tot excloent el territori occità: és la *Catalònia* que reivindicaven Joaquim Casas-Carbó i Pompeu Fabra (Fabra, 1907: 352-369).

Si bé el nom de la llengua i la qüestió de la unitat de la llengua no eren pas un problema en els sectors cultes de Catalunya i les Balears a començament del segle XX, en canvi, al País Valencià, amb una Renaixença més feble i amb un llemosinisme més arrelat, les denominacions particularistes (*valencià*, *llengua valenciana*) eren més difícils de bandejar i les posicions secessionistes sovintejaven. Convé recordar que el nom *llemosí* per a referir-se a la llengua

comuna havia estat defensat per il·lustres partidaris de la unitat de la llengua (Constantí Llobart i Teodor Llorente), en contra dels seus coetanis de Catalunya i Balears, com ara Bofarull (1878: 233-240) i Milà, el qual va proposar el terme unitari *catalano-valentino-baleàrica* per evitar el de *llengua llemosina* (1874: 3-8).

El llemosinisme, en canvi, era encara una realitat en els ambients cultes de la València del 1906. Com ha assenyalat Ferrando (1988), en l'adhesió que van enviar al I Congrés els redactors de *València Nova* donaven fe de l'existència del mite llemosinista. S'hi declaren «entusiastes admiradors de l'hermosa llengua d'oc, una de les quals branques parlem» i adverteixen que, si bé veuen «ab moltíssima satisfacció la tasca que es proposa realitzar el Congrés de llengua catalana», creuen que la llengua que «parlem s'aparta prou de la catalana per a poder ser considerada com a idioma propi dels valencians». Els valencians no eren els únics a creure que el català era la varietat meridional de la llengua occitana. També ho pensava Antoni M. Alcover, el qual, en canvi, no va qüestionar mai la unitat de la llengua catalana i des de 1901 va censurar el nom *llemosí* per a referir-s'hi. Alcover, en els seus escrits, no sols es referia sovint a l'occità amb el possessiu *la nostra*, sinó que, com ha assenyalat Massot (1985: 114-115), no s'empegueria a l'hora d'afirmar que aquesta llengua era la més antiga entre les llengües neolatines, que la versió romànica dels Juraments d'Estrasburg era redactada en occità i que el català «és la branca més valenta, esponerosa i estrènua de tota la llengua d'oc».

El Congrés de la normativització

En ocasió de la celebració del II Congrés de la Llengua Catalana (1986), el I Congrés va ser declarat el congrés de la normativització per posar aquell, que es volia que fos el congrés de la normalització, en contrast amb aquest i donar-hi una imatge de complementarietat. La fundació, un any després d'aquesta assemblea, de l'Institut d'Estudis Catalans, seguida de la creació de la Secció Filològica (1911) i de l'obra de fixació de l'ortografia, de la gramàtica i del lèxic duta a terme per aquesta entre 1913 i 1932, havien contribuït a refermar la impressió que es podia treure a partir de l'observació del contingut de les diferents seccions i de la lectura dels objectius del I Congrés.

Atenent el contingut del Congrés (el nombre de temes defensats i de comunicacions llegides en les diferents seccions) no es pot negar l'excel·lència de la Secció Filològica-Històrica (SFH), presidida per Antoni M. Alcover, per damunt de les altres seccions (nou temes i trenta comunicacions), però no es pot menystenir la importància de la Secció Literària (SL), presidida per Antoni Rubió i Lluch (quatre temes i vint-i-cinc comunicacions). En canvi, la Secció Social i Jurídica (SSJ) sembla que no hi va tenir gaire impacte: quatre temes i tan sols sis comunicacions.

Per voluntat d'Alcover, el I Congrés, i en concret la SFH, va dedicar especial atenció a la sintaxi (set temes de nou, però només quatre comunicacions de trenta —enfront de catorze de geografia lingüística—):

Mossèn Alcover tenia la preocupació de la sintaxi: havia agafat la dèria de recobrar, per l'estudi del català antic i dels dialectes, les característiques sintàctiques del català i fer-les vàlides en la llengua literària moderna. Això el portà a projectar una gran assemblea d'estudiosos, un Congrés de Sintaxi, que va exposar en una conferència a l'Ateneu de Barcelona el 25 de gener de 1904. La idea trobà ambient favorable, però el doctor Rubió i Lluch va opinar que convenia que el Congrés es digués «de la llengua catalana», encara que prestàs atenció especial a la sintaxi (Moll, 1983: 50-51).

Dels temes de sintaxi, tres tractaven dels castellanismes que Alcover havia denunciat a les «Qüestions de llengua i literatura catalanes» (*Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, BDLC, 1903), escrites en resposta a l'article «Cataluña bilingüe» (*El Imparcial*, 15 de desembre de 1902) de Ramón Menéndez Pidal, i a la conferència de l'Ateneu: la *a* del complement directe, la invariabilitat del participi passat i l'ús exclusiu de l'auxiliar *haver* en els temps compostos. Se'n van ocupar Miquel Costa i Llobera, Alcover i Bernat Obrador, respectivament. Els altres quatre temes s'ocupaven de qüestions que ja havien estat tocades durant el segle XIX: el relatiu possessiu, temps i mode en les oracions condicionals, l'ús de *llur* i els pronoms *hi*, *ho* i *en*. No es van trobar ponents per a alguns temes de sintaxi que s'havien previst i, finalment, no es van poder debatre: la veu passiva, l'ús de les preposicions, l'ordre pronominal *mibi illum / illum mibi* i la presència d'elements sintàctics no llatins en la llengua catalana.

Els organitzadors es van veure obligats a convertir altres temes en comunicacions, de les quals es van encarregar ells mateixos per incrementar-ne el nombre: «La llengua catalana té sintaxis pròpia» (Alcover), «Perquè'l Congrés se ficsa tant en la defensa de la sintaxi?» (Emili Vallès) o «No hem de permetre que la llengua catalana sigui tributària de cap altra llengua» (Costa i Llobera).

Aquest contrast entre l'interès dels organitzadors i la baixa resposta dels participants a la crida per presentar estudis de sintaxi és força il·lustradora de la situació de la llengua catalana en aquell moment: falta d'especialistes i d'estudis sobre sintaxi, absència de tradició gramatical, percepció incompleta de les necessitats de la llengua.

Podria sorprendre que Pompeu Fabra no hagués defensat cap ponència de sintaxi, si no sabéssim que se'l va mantenir, per voluntat o per desídia, al marge de l'organització del I Congrés (Segarra, 2006: 264-265). D'altra banda, malgrat que ja era un gramàtic reconegut, que s'havia fet famós per les seves propostes ortogràfiques i morfològiques revolucionàries, no havia donat mostres encara d'interessar-se per la sintaxi. Sembla com si hagués estat el I Congrés, i en concret les propostes d'Alcover (defensades per ell mateix o

per Miquel Costa i Llobera i Bernat Obrador), les que li haguessin desfermat l'interès per la matèria. Després del Congrés, i des de les pàgines d'*El Poble Català*, es va dedicar a denunciar uns quants castellanismes sintàctics que, segons ell, havien passat desapercebuts als seus organitzadors: l'article neutre *lo*, el manteniment de les preposicions davant de la conjunció *que*, l'ús del relatiu compost *el que* darrere de la preposició o la invariabilitat de la preposició davant de l'infinitiu. No obstant això, sembla que Fabra, en principi, va voler ocupar-se de la temàtica preferent de la SFH, és a dir, de la sintaxi, i, com que no se li va demanar que s'ocupés de cap de les ponències previstes, va decidir de contribuir-hi amb una comunicació ambiciosa on estudiaria l'evolució de la llengua des de l'edat mitjana fins al segle XIX, per escatir quines construccions actuals eren degudes a la influència del castellà i quines, en canvi, eren resultat de l'evolució natural del català —carta a Jaume Massó i Torrents (26.12.1905). Se sap que poc després havia reduït aquest ambiciós projecte a l'estudi d'un únic escriptor medieval i que havia demanat a Massó que l'orientés en la tria de l'autor (Jaume I, Bernat Metge, Ramon Llull o Joanot Martorell). La idea, finalment, no es va concretar. És probable que la manca de temps l'obligués a presentar una comunicació sobre un tema que li era més familiar i, per tant, més fàcil i ràpid de preparar: l'ortografia. Amb tot, la contribució de Fabra a la temàtica preferent del I Congrés va ser notable. Les seves esmenes a les ponències defensades per Miquel Costa i Llobera, Bernat Obrador i Antoni M. Alcover van ser contundents i van donar prova del tacte i de la precaució amb què calia actuar a l'hora d'acarar la interferència lingüística. Alcover es planyia anys després de l'actuació de Fabra al I Congrés i el feia responsable que no hi hagués hagut una declaració unànime en contra del que, segons ell, eren castellanismes sintàctics evidents (Massot, 1985: 154).

En comparació amb la sintaxi, la fonètica, la morfologia i el lèxic van tenir un paper secundari en el I Congrés. De fonètica, s'havien previst tan sols dos temes, que es van desenvolupar com a comunicacions, cap d'ortoèpia: «Ullada general a la fonètica catalana: son caràcter propi dins de la família novo-llatina» (Josep Artega Pereira); «Necessitat de redimir la prosòdia catalana de la influència castellana» (Jaume Nonell). De morfologia només s'havia previst un tema («Ullada general a la morfologia catalana: esment especial que s'ha de posar en la formació i admissió de paraules noves»), que, finalment, es va desglossar en dues comunicacions: «Ullada general sobre la morfologia catalana» (Lluís Fullana) i «Formació de la paraula catalana» (Marià Grandia).

El lèxic va sortir-ne més mal parat. No se'n va preveure cap tema, i, per tant, no se'n va presentar cap comunicació. No obstant això, es van tocar aspectes lexicals en comunicacions de geografia lingüística i en algunes comunicacions de la SL i de la SSJ (qüestions terminològiques).

L'ortografia també va ser-hi secundària, cosa que no deixa de sorprendre, atesa la importància que tenia el tema de la unificació ortogràfica i l'existència de desacord en

determinades qüestions. Dels temes previstos —dos temes (un obria la Secció i l'altre la tancava)— només el segon es referia a una de les qüestions roents del nou-cents: «Importància de l'ortografia: necessitat d'equilibrar l'element fònic amb l'etimològic» (desenvolupat per Joan B. Codina i defensat pel Dr. Gumersind Alabart) i «Procedència y ortografia de la *x* catalana» (Víctor Oliva). Fabra hi va presentar una esmena a la totalitat, i va mostrar que no es podria donar el mateix tracte a l'ortografia dels cultismes que a la de les paraules hereditàries.

De comunicacions, se'n van presentar poques: una de caràcter pràctic —«Guia pedagògica pera escriure les vocals àtones dubtoses *oe* y *ou*» (Joan Bardina)—, una altra de caràcter reivindicatiu —«¿Es indispensable pera la vida i progrés de la nostra llengua, l'unificació absoluta de l'ortografia catalana?» (Gabriel Alomar)— i una amb propostes radicals: «Qüestions d'ortografia catalana» (Pompeu Fabra).

No és estrany que els responsables del Congrés no prestessin una atenció especial a l'ortografia. És cosa sabuda que Alcover considerava l'ortografia un afer secundari i no creia urgent l'assoliment d'un sistema ortogràfic unificat, a diferència del que pensaven molts coetanis seus (Fabra, entre d'altres). Per a ell, la complexitat de la llengua catalana i la falta d'estudis feien més necessàries altres activitats (com la recollida de material de camp destinat als futurs diccionari i gramàtica) per poder estudiar-la amb coneixement de causa, estudi que havia de ser previ a la codificació de la llengua. Havia expressat aquestes idees amb claredat al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, l'any 1902, en l'escrit «Quina ortografia ha de seguir el Diccionari» (Segarra, 1985: 301).

El I Congrés i l'Acadèmia de la Llengua Catalana

Es creu que sense el I Congrés no s'hauria fundat l'Institut d'Estudis Catalans o que, si més no, en el seu si no hi hauria hagut una secció dedicada a l'estudi i projecció de la llengua catalana, però la veritat és que entre els objectius immediats dels organitzadors no hi havia pas la creació d'un organisme codificador. Ben al contrari, sembla que la consigna era evitar plantejar la qüestió de l'autoritat lingüística. És per aquest motiu que entre els temes previstos pels responsables de l'assemblea no n'hi va haver cap que abordés aquesta qüestió. No obstant això, Gregori Artizà, mestre jubilat i membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, se'n va ocupar en una ampliació del tema «Importancia y necessitat dels estudis gramaticals per tota literatura y especialment per la nostra». Al tema inicial proposat per Alcover, hi va afegir una interessant postil·la, recollint els desitjos d'una àmplia majoria de catalans: «Creació d'una Acadèmia o Institut de la llengua catalana». Per enèsima vegada es feia la proposta de crear una entitat codificadora que ara, en comptes d'estar formada per mestres del gai saber, ho estaria per congressistes i membres de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona que fossin competents en gramàtica, «afeginthi

companys de totes les comarques de la Llengua Catalana, coneixedors de llurs particularitats lingüístiques». L'objectiu d'aquesta entitat seria la confecció d'una gramàtica «tot lo possible autorisada, qu'escombrí els barbarismes, capritxos y corrupteles, y fixi una doctrina, senzilla, formal y pedagògica qu'endressi per bon camí y desvaneixi els duptes». Sembla que a Alcover no li va fer gràcia que es plantegés aquesta qüestió i es va oposar a les conclusions defensades pel ponent de manera força virulenta. Ell no era gens partidari que es fundés una acadèmia d'estil tradicional com la que havia sorgit del primer Congrés Catalanista constituïda per gent de bona voluntat i poca, o gens, preparació lingüística. Tampoc no volia que aquesta institució s'ocupés de fer una gramàtica en aquell moment, atès l'estat d'endarreriment dels estudis lingüístics a Catalunya i a Espanya. I veia impossible que una iniciativa semblant prosperés:

Axò de anomenar una Acadèmia y qu'aquesta fassa una gramàtica que hu doni tot resolt y definit, y que tothom s'hi subjecti cegament, es una cosa que no cal esperar.

En les seves esmenes Alcover va deixar molt clar el que per a ell havia de ser una acadèmia o institut de la llengua catalana. Havia de ser una associació voluntària i transitòria de gent amb vocació pels estudis lingüístics i amb una sòlida preparació científica que s'ocupés de l'arreglada de materials de la llengua viva i de la tradició escrita, amb la finalitat de confeccionar una gramàtica i un diccionari complets de la llengua. Creia, i així ho va manifestar, que un dels objectius del Congrés hauria de ser «procurar medis pecunaris a alguns joves que demostrin dots per la filologia, per enviar-los a Alemanya, empori de dita ciència, a fi de que poguessen rebre la preparació indispensable per emprendre l'obra de la nostra gramàtica». Així doncs, la seva idea d'acadèmia, que no modificaria quan fos president de la Secció Filològica —motiu de discrepància i d'enfrontament amb Fabra, que concebia la Secció Filològica com un centre codificador i no pas investigador—, coincidia més amb la idea del seu mentor, el filòleg alemany Bernhard Schädel, el qual, en una comunicació presentada al Congrés, traduïda de l'alemany i llegida per Alcover («Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien»), va proposar la creació d'un institut sense finalitat codificadora i va oferir una sucinta planificació de l'actuació que s'havia de fer sobre la llengua catalana, prèviament a tota tasca codificadora. La primera feina de l'institut «ha de consistir en una sèrie de viatges d'investigació a fondo per totes les comarques y en un estudi sistemàtic dels vells autors catalans»; la segona, en l'ordenació, relació i publicació d'aquests materials lingüístics, que es difondrien per mitjà «d'una revista estrictament científica filològica». Res semblant, doncs, al que eren les velles aspiracions noucentistes ni tampoc al que seria la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Ara bé, el fet que Enric Prat de la Riba confiés en Alcover per dirigir aquesta secció voldria dir que en certa manera avalava el projecte alcoverià d'acadèmia o d'institut.

El I Congrés i la qüestió del català literari

Si el fet que el I Congrés no s'hagués ocupat gaire dels aspectes fonètics, morfològics i ortogràfics, i ni tan sols s'hagués reservat un petit espai al lèxic, ens resulta avui sorprenent, atenent les necessitats que aleshores tenia la llengua catalana, és més desconcertant el poc relleu que hi va tenir la qüestió de la llengua literària. Més encara si tenim en compte, com va assenyalar Fabra l'any 1907 en l'article «Sobre diferents problemes pendents en l'actual català literari», que la solució de molts dels problemes gramaticals, tant morfològics com sintàctics, depenia de l'opció que es prengués sobre el model de llengua literària. Això ja s'havia fet evident en els debats sobre la llengua literària que havien tingut lloc als anys seixanta i setanta del segle XIX. El Congrés no hauria hagut, per tant, de passar de puntetes sobre aquesta qüestió, però sembla que els organitzadors no s'hi van voler mullar. A la SFH només van preveure un tema, parcial i gens compromès, que finalment es va convertir en comunicació («Conveniència de l'estudi dels nostres clàssics per la reconstitució de la llengua»), per evitar la confrontació i el debat entre els participants. Se'n va ocupar Jaume Massó i Torrens, que el va enllestir amb presses i superficialment.

Com en el cas de l'ortografia, Alcover creia que la qüestió no era urgent. Considerava que es podia fer la gramàtica de la llengua catalana, tal com la concebia ell (descriptiva i total —de tots els dialectes—), sense haver de prendre partit prèviament per un model o altre de llengua. No era pas que no tingués una idea pròpia de com havia de ser el «bon català», però veia el debat com a estèril i entrebancador en aquell moment, i no sols perquè podria distreure els congressistes del veritable objectiu del Congrés —trobar el major nombre d'adhesions per al seu projecte d'estudi de la llengua catalana—, sinó que no ignorava que el seu model de català literari (no unívoc —amb participació igualitària de tots els dialectes— i connectat amb la llengua clàssica) no coincidia amb les aspiracions del catalanisme imperant, en què era majoritària la idea de la inoperància de la llengua medieval i en què, de mica en mica, havia anat fent forat la idea de Schädell que «si el català en el futur vol ser tingut per una llengua de cultura haurà de prendre com a base el barceloní».

L'únic congressista que va gosar agafar el toro per les banyes va ser Joan Maragall, el qual va defensar en una ponència de la SL que no havia estat prevista inicialment pels organitzadors («La literatura catalana ¿ha de concedir a un dialecte determinat el predomini absolut damunt de tots els altres? ¿Ha de mantenir y utilisar les diferents varietats dialectals?»), un tema que seria objecte de debat als anys 20 durant el procés de codificació de la llengua: el paper de la literatura en la difusió del codi normatiu i el sacrifici de la creativitat en nom de la propietat i correcció. En aquesta ponència Maragall es va declarar en contra de l'oficialització de la llengua (és a dir, de la codificació) i de concedir el predomini literari a un sol dialecte, perquè això empobriria els escrits i seria la causa de la mort de la literatura catalana. Per evitar-ho volia potenciar la literatura dialectal i apostava per la dignificació de totes les varietats, en

la línia d'Alcover, amb la qual cosa es respectaria, segons ell, «el sentit de varietat y llibertat del geni català».

La ponència de Maragall no va engendrar el lògic debat. No s'hi van presentar esmenes, per bé que en algunes comunicacions se li va donar suport (Josep Pijoan a «La llengua parlada y la llengua escrita») o se'l va censurar (Francesc Carreras Candi). D'altra banda, és desconcertant que Fabra i els homes de *L'Avenç*, que des de l'any 1891 s'havien manifestat reiteradament a favor del barceloní o català oriental com a base de la llengua literària, no aprofitessin l'ocasió per dir-hi la seva. A Alcover li podria haver semblat precipitat, inoportú i fins arriscat plantejar aquesta qüestió del model de llengua, però és indubtable que, si s'hi hagués debatut àmpliament, potser s'haurien evitat les discussions amb Fabra sobre qüestions sintàctiques, i també enfrontaments posteriors.

El nom i la unitat de la llengua

Ni el nom de la llengua ni tampoc la seva unitat van suscitar gaire debat durant el I Congrés. Inicialment, s'havia previst un tema («Unidat de la llengua catalana dins totes les seues variedats dialectals que presenta avuy y ha presentades sempre») que després no es va desenvolupar. Només Joaquim Casas-Carbó, en una ponència defensada dins de la SL («Manera com se reforçaran y consolidaran els vincles de solidaritat natural entre'ls pobles de llengua catalana»), s'hi va referir, encara que ho va fer de manera indirecta i poc contundent, sense estridències, cercant el consens i evitant la provocació.

Si no es va treure a debat d'una manera decidida el tema del nom de la llengua, i si els organitzadors no van creure convenient fer cap declaració institucional sobre aquesta qüestió, degué ser per evitar conflictes i baixes entre els congressistes, especialment en el sector valencià, en el qual eren majoria els partidaris de la teoria panoccitanista i de l'ús del nom *llemosí* per a la llengua literària comuna (Segarra, 2005-2006: 361-362). Els mateixos congressistes valencians van voler evitar discussions inútils i ofendre els amfitrions i, per això, van actuar amb ambigüitat pel que fa a la qüestió del nom de la llengua. Ho van tenir fàcil, perquè la participació directa dels valencians va ser més aviat escassa: cap ponent entre els assistents valencians, i tan sols un comunicador valencià, Lluís Fullana, que en el títol de la seva comunicació va incorporar la denominació general de *llengua catalana* («Ullada general sobre la morfologia catalana»). Fullana, en aquell moment, encara defensava la unitat de la llengua catalana i per això en la seva comunicació parla de la *nostra llengua* i del *català*, en referència tant a la totalitat de la llengua com a la modalitat valenciana. L'ambigüitat, en canvi, és present en el *Discurs* de Vicent Mancho, en què saluda els congressistes en nom de Lo Rat-Penat. S'hi evita el nom de *llengua catalana* recorrent a la denominació imprecisa —però inclusiva— de *llengua comuna*, que es pot interpretar com a llemosí, si es té en compte el relatiu sense antecedent que fa servir a

continuació. Diu de Lo Rat-Penat que és una entitat «dedicada al cultiu y al progrés de la *llengua comuna*, [i] *de la que* n'és una de tantes branques frondosa y gloriosa».

Entre els organitzadors, l'únic que va utilitzar una denominació particularista va ser Casas-Carbó. El nom utilitzat és *llengua valenciana* i apareix, precisament, en la ponència sobre la unitat de la llengua, de la qual he parlat abans. L'ús que en fa és conscient. Creu que no es pot obligar ningú a acceptar la unitat de la llengua ni el nom de *llengua catalana*, per bé que la ciència lingüística ho avaluï, i confia que, sense imposicions, arribarà el dia que els valencians acceptaran totes dues coses:

I encara que nosaltres sentim que aquesta [la llengua valenciana] no és sinó una de les modalitats de la llengua catalana, no hem d'anomenar-la catalana fins que'ls mateixos valencians vulguin que així s'anomeni. No és solament qüestió científica, és qüestió de sentiment. I un sentiment no s'imposa autoritariamente. Un sentiment apareix quan és arribada la seva hora. I no es arribada encara l'hora de que'l valencià senti la llengua que ell parla, prou identificada ab la llengua dels catalans pera poder portar abdues un mateix nom.

No obstant això, el I Congrés va optar decididament pel nom *llengua catalana*. Hi sortia en la designació de l'assemblea i, com a substantiu o adjectiu, en gairebé totes les ponències i comunicacions. Fins i tot, apareixia allà on se n'hauria pogut prescindir: en les ponències i comunicacions que versaven sobre geografia lingüística. Fem un repàs a alguns dels títols de les comunicacions que sobre aquest tema es van presentar dins la SFH: «*Català* de la regió pirinenca de l'Andorra, Pallars y frontera d'Aragó» (de Joseph Saroihandy), «Documents sobre el *català* parlat a Sopeira» (de Víctor Oliva), «*Quelle a été l'influence du français sur le catalan du Roussillon*» (de Pere Vidal) o «Rastre que la dominació anglesa deixà sobre el *català* de Menorca» (d'Àngel Ruiz i Pablo). Només se'n van servir, de les denominacions particulars (de manera legítima, és clar), Vicent Serra i Orvay («Particularitats del *llenguatge d'Ivissa*»), Antoni Ciuffo («Influència de l'italià y diferents dialectes sards en *l'alguerès*») i Ramón Menéndez Pidal («Sobre los límites del *valenciano*»). La influència d'Antoni M. Alcover en el predomini del nom *català* durant les sessions del I Congrés és innegable. Alcover, entre 1901 (any de la *Lletra de convit*, on alternava per raons tàctiques les denominacions de *català* i *llemosí*) i 1906, havia optat decididament per la denominació inclusiva de *llengua catalana*, seguint els seus mestres Marià Aguiló i Tomàs Forteza: sortia en tots els seus escrits, així com en el títol del seu butlletí i en el del projecte del *Diccionari*. Havia adoptat el nom de *català* en un acte de reconeixement de la unitat de la llengua i havia abandonat el de *llemosí* per la inexactitud de les tesis mossarabistes i llemosinistes en l'explicació de l'origen de la llengua dels valencians i balears (Segarra, 2005-2006: 359-360). Durant el Congrés va utilitzar de manera exclusiva els noms *català* i *catalana* per referir-se a la llengua, d'acord amb el que s'havia convertit en el seu ús quotidià, però també va utilitzar el nom *català* com a

gentilici unitari, tant en el discurs inicial com en el de clausura de l'assemblea. En aquell, s'adreça «a la gent *catalana*» per fer-li comprendre que l'estudi literari i científic de la llengua catalana «Ha d'esser un'obra verament nacional, aont tots, cadascú segons la mida de ses forces y son radi d'acció, hem de prendre part». En aquest, s'acomia fent una crida als «*catalans* de Catalunya espanyola y Catalunya francesa, de les Balears, Reyne de Valencia y Alguer», perquè actuessin «com a bons vassalls, com a bons fills de l'escelsa, de l'esplèndida, de la dolça, de la polent, de la gentil, de la cent voltes benvolguda y gloriosa llengua catalana».

No sols amb l'adopció majoritària del nom *català* i *llengua catalana* per part dels organitzadors del I Congrés i de la majoria de congressistes es va fer una aposta decidida per la unitat de la llengua. També amb la limitació de la convocatòria als estudiosos i entusiastes de la llengua catalana en totes les seves varietats es va fer un acte d'afirmació dels límits del territori lingüístic. Els occitanistes, i amb més raó els panoccitanistes, en van quedar fora. A la llista de convidats només trobem Frederic Mistral, que hi va ocupar una presidència honorària al costat d'hispanistes i romanistes il·lustres, com Marcelino Menéndez Pelayo, Alfred Morel-Fatio o Bernhard Schädell, i patricis de la Renaixença com Teodor Llorente i Àngel Guimerà. També va quedar exclosa de les sessions qualsevol referència a la llengua d'oc com a llengua matriu del català. No hi ha dubte que, si Alcover va abandonar en aquella assemblea la teoria panoccitanista, va ser per motius tàctics. Per evitar l'enfrontament amb el catalanisme dominant (tant el cultural com el polític), al qual el panoccitanisme no li feia gens de gràcia, i per no donar pas a dissensions entre els assistents: entre els valencians, que utilitzaven la teoria panoccitanista per qüestionar la unitat lingüística del català, i els partidaris d'aquesta unitat.

A tall de conclusió

Les aportacions reals del Congrés, així com les repercussions en el camp de la codificació de la llengua catalana van ser escasses, en contra dels desitjos d'Alcover, que aspirava, si més no en sintaxi, a deixar tancades una sèrie de qüestions, com ara les regles de Tomàs Forteza, que sense èxit havia intentat que Enric Prat de la Riba adoptés en la redacció de *La Veu de Catalunya* abans de 1906 (v. epistolari d'Alcover dins Julià, 2000: 63-64). Com he dit, Alcover sempre va responsabilitzar Fabra que el I Congrés no es pronunciés unànimement a favor de les seves solucions sintàctiques. Fabra ja havia donat mostres abans del Congrés que era un gran gramàtic (tocant a l'ortografia, a la fonètica i a la morfologia) i les esmenes que va presentar a les ponències d'Alcover, Miquel Costa i Llobera i Bernat Obrador van permetre besllumar que també ho podria ser en el camp de la sintaxi, encara que bona part de la informació romànica per rebatre les tesis dels ponents l'hagués obtinguda de la consulta de la *Grammaire des langues romanes* de Wilhelm Meyer Lübke (Moran, 1996). Si en sintaxi no es van fer gaires aportacions, tampoc n'hi va haver en altres camps. L'ortografia va ser la gran oblidada, si deixem de banda

el debat sobre la *x*, en el qual també es van fer sentir l'opinió de Fabra i les solucions revolucionàries que aquest gramàtic va presentar-hi. Algunes d'aquests propostes van ser desestimades pel mateix Fabra (per exemple, la supressió de la *r* final) i d'altres no van superar després, en ocasió de les *Normes ortogràfiques*, els esculls que es van posar per evitar-ne l'aprovació (per exemple, la supressió de la *h* etimològica). No obstant això, en una assemblea d'historiadors, literats, juristes, pedagogs, capellans i altres erudits interessats en la llengua, era lògic que el prestigi de Fabra com a gramàtic en sortís molt reforçat, com ha assenyalat Corbera (2006: 20). I això va ser decisiu, tant per aconseguir tornar a Catalunya, com per a la seva incorporació a l'Institut d'Estudis Catalans. Sembla que els sectors favorables a Fabra i a *L'Avenç* van aprofitar l'assistència de Fabra al Congrés —i les conferències que va fer a l'Ateneu Barcelonès el 26 i el 30 d'octubre (on sense mencionar Alcover contradeia la seva idea de l'excessiva castellanització sintàctica)— per fer propaganda del gramàtic. És el cas d'*El Poble Català* —diari dirigit per Pere Coromines, en el qual Fabra ja havia publicat i on tindria una secció, d'aparició irregular, des de 1907—, que es va fer ressò de les conferències de Fabra en un article entusiasta que Alcover i els seus amics van interpretar com una crítica en contra seva (Corbera, 2006: 21). Paral·lelament, Fabra també es va sentir marginat pels organitzadors del Congrés i per *La Veu de Catalunya* —diari portaveu del catalanisme imperant— (Segarra, 2006: 264-265). Per tant, el I Congrés, més que contribuir a projectar les figures dels dos únics lingüistes de pes que tenien les terres de llengua catalana, va servir per crear friccions i malentesos que anirien augmentant amb els anys, fins al trencament el 1918, amb unes conseqüències per a la llengua catalana que encara no han estat prou valorades.

Si al I Congrés no es va tocar a fons el tema de la codificació ortogràfica i gramatical, tampoc no es van prendre decisions sobre el model de llengua literària. Va ser molt arriscat, perquè d'una decisió com aquesta depenia el model de codificació que es volgués adoptar més endavant. La discussió sobre el model de llengua es traslladaria, doncs, a l'Institut d'Estudis Catalans, i seria també motiu d'enfrontament entre els membres de la Secció Filològica i, en concret, entre Fabra, partidari del català oriental, i Alcover, defensor d'un català més obert a tots els dialectes (Segarra, 2000). Tampoc no es va treure a debat, d'una manera eficaç, la qüestió de l'autoritat lingüística, per les raons que abans he exposat. És probable, en canvi, que la planificació lingüística que va dissenyar Bernhard Schädel, amb el vistiplau d'Alcover, i que va fer conèixer per mitjà del I Congrés, determinés anys a venir la política lingüística d'Enric Prat de la Riba i l'impulsés a fundar l'Institut d'Estudis Catalans i, en concret, la Secció Filològica, com creu Massot (2001: 14). Crec, però, que la creació d'un centre d'estudis moderns amb projecció internacional era una idea que Prat de la Riba tenia al cap molt abans de la celebració del I Congrés, davant de la ineficàcia de les acadèmies setcentistes (Reial Acadèmia de Bones Lletres i Reial Acadèmia de Ciències i Arts) i la burocràcia i espanyolització cultural i lingüística de la Universitat de Barcelona (Balcells, 1998). Sense el Congrés, les idees de Schädel i d'Alcover haurien influït igualment en algunes de les decisions a favor de la llengua

catalana que va prendre Prat de la Riba com a president de la Diputació de Barcelona, per la consideració que tenia d'Alcover: la creació d'unes borses d'estudis per a estudiar a Alemanya (1908) i el nomenament d'Alcover per a dirigir l'Institut de la Llengua Catalana o Secció Filològica (1911). No obstant això, no li va donar poder de decisió a l'hora de dissenyar la nova secció, perquè l'Institut d'Estudis Catalans era cosa seva —«el seu negociat de cultura», com deia irònicament Antoni Rubió i Lluch— i ell prenia totes les decisions, des dels nomenaments fins al disseny de les diferents seccions (Balcells, 1998).

Si bé el I Congrés no va ser el congrés de la normativització de la llengua catalana, sí que va ser una gran manifestació cívica a favor de la llengua i de la Nació catalanes, tot i que no es van fer gaires declaracions sobre el nom i la unitat de la llengua. L'absència d'occitanistes entre els congressistes —per bé que hi hagué alguns panoccitanistes, que no van fer bandera del seu panoccitanisme o llemosinisme— i, sobretot, l'alt nombre d'estudis sobre els dialectes geogràfics del català que s'hi van llegir, amb alguna aportació notable sobre el límit geogràfic d'aquesta llengua pel nord del seu territori (Fritz Holle), van contribuir a afermar la independència lingüística del català, que encara romanistes com Wilhelm Meyer-Lübke posaven en qüestió.

Bibliografia

- BAGGIONI, Daniel (1997). *Langues et nations en Europe*. París: Payot.
- BALCELLS, Albert (1998). *Enric Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica.
- BERNAT, Francesc (2006). «La delimitació de les llengües en els inicis de la lingüística: el cas català». *A: Actes del VII Congrés de Lingüística General*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona. [Edició en CD-ROM]
- BOFARULL, Antoni de (1878). «La unitat de la llengua en Catalunya, Mallorca i València». *La Renaxensa*, núm. 6, p. 233-240.
- CORBERA, Jaume (2006). «Antoni M. Alcover i el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana». *Saó*, núm. 312, p. 19-21.
- FABRA, Pompeu (1907). «Sobre diferents problemes pendents en l'actual català literari». *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I, p. 352-369.
- FERRANDO, Antoni (1988). «Presència valenciana al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906)». *Caplletra*, núm. 4, p.167-178.
- FORTEZA, Tomàs (1886). «Observaciones generales sobre la lengua materna». *Museu Balear*, vol. III, p. 95-107, 295-307 i 408-418. [Reproduït a Forteza (1915), p. 1*-27*]
- (1915). *Gramàtica de la llengua catalana*. Palma de Mallorca: Escuela Tip. Prov.
- JULIÀ I MONÉ, Joan (2000). *L'inici de la lingüística catalana. Bernhard Schädler, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar (1904-1925)*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes–Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- LLORENS I VILA, Jordi (1992). *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MASSOT I MUNTANER, Josep (1985). *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2001). «Introducció». A: ALCOVER, A. M. *Per la llengua*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MILÀ I FONTANALS, Manuel (1874). «Quatre mots sobre ortografia catalana». *La Renaxensa*, p. 3-8. [Reproduït a MILÀ I FONTANALS, Manuel (1890), p. 559-565]
- (1890). *Obras Completas, III. Estudios sobre historia, lengua y literatura de Cataluña*. Barcelona: Imprenta Barcelonesa.
- MOLL, Francesc de B. (1962). *Un home de combat (Mossèn Alcover)*. Palma de Mallorca: Moll.
- (1983). *Aspectes marginals d'un home de combat (Mossèn Antoni M. Alcover)*. Barcelona: Curial-Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MORAN, Josep (1996). «Pompeu Fabra i Wilhelm Meyer-Lübke». A: *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*. Vol. III. Barcelona: Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 176-181.
- RICO, Albert; SOLA, Joan (1995). *Gramàtica i lexicografia catalanes*. Publicacions de la Universitat de València.
- ROCA I ROCA, Josep (1874). «Bibliografia. Jochs Florals de Barcelona de 1873 (any XV de llur restauració)». *La Renaxensa* (20 maig), p. 177-178.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni (1891). «Resum de la conferència 'Caràcter general de la literatura catalana'». *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya* (octubre-desembre), p. 236-237.
- SEGARRA, Mila (1985). *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Empúries.
- (1993). «El programa lingüístic de la primera Unió Catalanista». *Escola Catalana*, núm. 299, p. 6-9.
- (2000). «Pompeu Fabra i el català de Barcelona». A: ARGENTER, J. [ed.]. *Simposi Pompeu Fabra*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (2001). «Les polèmiques lingüístiques prefabrianes». A: PRADILLA, Miquel A. [ed.]. *Societat, llengua i norma. A l'entorn de la normativització de la llengua catalana*. Benicarló: Alambor, p. 101-125.
- (2005-2006). «Sobre el nom i la unitat de la llengua i sobre la uniformitat del català escrit, a propòsit del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana». *Estudis Baleàrics*, núm. 82/83, p. 357-367.
- (2006). «En el centenari del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, octubre de 1906). I: Un impuls per a la codificació i estandardització de la llengua catalana». *Estudis Romànics*, núm. XXVIII, p. 249-265.
- SOLER, Frederic (1866). *Las Joyas de la Roser*. Barcelona: Llibrería de Eudald Puig.